

## SAVANTUL ȘI ARTISTUL ION VATAMANU: IMAGINARUL POETIC ÎNTRE CHIMIE ȘI POEZIE

### ION VATAMANU – THE SCIENTIST AND THE POET: EXPLORING THE POETIC IMAGINATION AT THE INTERSECTION OF CHEMISTRY AND LITERATURE

CZU: 821.135.1-1(478).09(092)

<https://doi.org/10.59295/spd2025u.22>

Vera CĂTANĂ

ORCID: 0009-0006-1107-9772

E-mail: vera.catana93@gmail.com

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

**Summary.** *This paper examines the interdisciplinary work of Ion Vatamanu, who skillfully merges his scientific research in chemistry with his creative expression as a poet. The study addresses three main objectives: documenting his scientific contributions, analyzing the distinctive poetic devices and stylistic features that define his literary work, investigating the role and structure of poetic imagery throughout his writing. Through a combined scientific and literary perspective, the research underscores Vatamanu's ability to introduce original structural and aesthetic innovations into poetry while maintaining the rigor of scientific inquiry. His literary works reflect a refined synthesis of rational analysis and artistic sensibility, while his scientific findings demonstrate practical applications in sectors such as agriculture and industry. The paper highlights Vatamanu's unique position at the intersection of science and literature, offering valuable insights into the complex interplay between these two domains of human creativity.*

**Keywords:** *artist, chemistry, imaginary, poetry, scientist.*

## INTRODUCERE

Ion Vatamanu devine figură emblematică a culturii române, întrucât îmbină cu naturalețe rigoarea științifică cu sensibilitatea lirică, moment care îi aduce aprecierea de *poet între chimiști și chimist între poeți*, această formulare, nu este doar o simplă constatare, ci o mărturie a unui mod de a fi, în care omul de știință și artistul conviețuiesc într-o armonie creativă.

Activitatea științifică a savantului în chimie Ion Vatamanu rămâne posterității în circa 150 de lucrări științifice publicate atât în țară cât și peste hotare, în reviste notabile ale domeniului cercetat. Printre acestea se numără 3 monografii în domeniul chimiei analitice și 5 brevete de autor în domeniul oscilopolarografiei (1980-1989). Rezultatele cercetării sale își găsesc aplicabilitate în agricultură și industrie.

În planul creației artistice, poetul oferă peste zece volume de poezie care-i definesc esența caracterului: *de la lupta pentru libertate: Primii fulgi* 1962, *Liniștea cuvintelor*

1971, până la *idealul estetic al adevărului artistic* încifrat în imagini literare: *Ora păsării* 1974, *De ziua frunzei* 1977, *Dimineața mărului* 1986 sau până la *idealul de identificare cu patria din perspectivă estetică – literară*, având un larg diapazon spiritual: *Viața cuvântului* 1980, *Atât de mult al pământului* 1990.

Preocupată de circumstanțele actului de creație sub aspect estetic-literar, criticul Victoria Fonari subliniază importanța imaginarului ca punct de reper, atunci când afirmă că:

„Imaginarul constituie o destăinuire a interiorului unde rațiunea se împletește cu emoția. Concurența și colaborarea dintre acestea formează contexte diferite” [1, p.93]. Imaginarul nu este doar o simplă evadare în fantezie, ci reprezintă un spațiu interior de expresie în care intelectul și afectivitatea coexistă și interacționează. Rațiunea contribuie prin ordonare, structurare, prin selecția formelor și a sensurilor, în timp ce emoția aduce vibrația interioară, încărcătura afectivă și spontaneitatea creației. Această interacțiune nu este uniformă, ci variabilă: uneori rațiunea domină, construind arhitecturi mentale riguroase, alteori emoția preia conducerea, generând revărsări lirice sau imagini puternic subiective.

Manifestând interes pentru latura compozițională a poeziei din perspectivă estetică, întrucât misiunea acestei științe este de a releva armonia compozițională a unei opere, și mai ales, dat fiind faptul că poezia devine acel câmp de manifestare a emoțiilor în plan literar-artistic autoarea articolului *Frunza- de la simbol la obiect estetic în creația lui Ion Vatamanu* susține: „Gândul poetic este generator de energie creatoare, astfel decodificarea mesajului ideatic- estetic devine o aventură prin spațiul ambiguu al subtextului” [2, p.57]. Imaginarul devine un laborator interior în care sunt diverse forme de expresie, stiluri sau direcții artistice, în funcție de ponderile și raporturile momentane dintre rațiune și emoție. În sens mai larg, această viziune subliniază complexitatea actului creator, dar și bogăția spirituală a autorului, capabil să depășească limitele unei singure dimensiuni cognitive, îmbinând luciditatea cu sensibilitatea pentru a construi un univers artistic coerent și profund.

## MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetătorul Valeriu Filimon afirmă că: „Imaginarul este un *modus nascendi* și un *modus vivendi* pentru creator” [3, p. 47]. Actul de creație nu este doar o transpunere a realității exterioare, ci mai ales o proiecție interioară, un proces de transfigurare a realului prin intermediul viziunii personale, subiective. În această perspectivă, imaginarul devine laboratorul intim al creației, spațiul germinativ al operelor de artă.

Criticul literar, Aliona Grati afirmă: „Lumea cuvântului este socială și dialogică; orice cuvânt constituie un moment al unei comunicări interminabile” [4, p.37] ceea ce ne ghidează spre metoda sociologică de cercetare, întrucât facilitează *contextualizarea socială a artei*, identificând legăturile operei de artă, ca produs estetic cu mediul în care s-a creat, așa obținem o cercetare mai amplă a contextului social al operei, moment crucial pentru decodificarea mesajului operei de artă.

Academicianul Tudor Lupașcu, coleg de breaslă în domeniul chimiei subliniază abilitatea lui Ion Vatamanu de a face alternanța celor două domenii aproape diametral opuse:

„În timpul activității sale în cadrul Institutului de Chimie al Academiei de Științe din Moldova, Ion Vatamanu, când obosea de chimie, se ocupa de poezie. Astfel, între pereții Laboratorului de metode electrochimice de analiză al Institutului de Chimie au fost scrise cred că sute dar poate și mii de poezii”[5, p.286]. Oboseala acumulată în munca de cercetare nu produce o ruptură, ci generează o trecere firească spre o altă formă de cunoaștere estetică. Poezia devine pentru Vatamanu nu o evadare din știință, ci o completare a acestea, un alt mod de a pătrunde esențele lumii. În această alchimie interioară, precizia științifică și intuiția poetică coexistă. Laboratorul un spațiu în mod tradițional asociat cu cercetarea exactă, devine aici un simbol al fertilității creatoare, un atelier liric în care poeziile prind viață.

În acest sens, o certă dovadă devine evocarea doctorului habilitat Dumitru Batâr: „ Ion Vatamanu a demonstrat pe viu că numai poezia-i poate da o suplețe extraordinară chimiei analitice, făcând-o cea mai captivantă dintre celelalte ramuri ale chimiei. Anume poezia i-a deschis lui Ion Vatamanu noi direcții în munca de cercetare”[6, p.297]. Cu certitudine, se evidențiază una dintre dimensiunile definitorii ale personalității științifice și artistice a lui Ion Vatamanu: integrarea poeziei în activitatea de cercetare științifică. În accepțiunea sa, poezia nu reprezintă o simplă evadare din rigorile chimiei, ci devine un instrument activ de modelare a gândirii științifice. Poezia favorizează intuiția științifică, stimulează imaginația și deschide perspective de cercetare care pot rămâne inaccesibile în absența unei astfel de viziuni interdisciplinare. Ion Vatamanu devine astfel un exemplu elocvent de confluență între știință și artă, demonstrând că rigorile raționale ale chimiei pot coexista și chiar fi îmbogățite de expresivitatea poetică.

Traseul chimistului Ion Vatamanu demarează odată cu absolvirea Facultății de Chimie a Universității de Stat din RSS Moldovenească. Tânărul laborant analizează procesele și mecanismele de formare a compușilor complecși în soluție și pe suprafața electrodului picurător de mercur prin metoda polarografică. Rezultatele acestor cercetări constituie premisele elaborării de noi metode electrochimice care să detecteze un șir de ioni cu valență mixtă în diverse ramuri ale mediului ambiant. Anul 1964 îi aduce lui Ion Vatamanu titlul de *Cercetător științific inferior*, iar anul 1971 se încununază cu susținerea tezei de doctor în chimie la Consiliul Specializat de pe lângă Universitatea „Ivan Franco” din Lviv cu tema „*Studiul oscilopolarografic al complecșilor de bismut (III), zinc(II) și stibiu (III) cu liganzi adecvați și aplicarea acestor complecși în analiză*”. Câștigând, prin concurs, în anul 1973 postul de șef al *Laboratorului de Metode Electrochimice de cercetare*, dânsul a lărgit potențialul de analiză în acest domeniu, astfel că pune bazele identificării metodelor de determinare a pesticidelor în apele naturale.

În laborator, Vatamanu era perceput drept *poetul*, acel coleg care vedea în reacțiile chimice nu doar fenomene fizico-chimice, ci metafore ale existenței, legături nevăzute între materie și spirit. În lumea poeziei, era *chimistul*, un creator cu simțul detaliului,

cu o logică internă a construcției poetice, dar care păstra întotdeauna vibrația emoției. Cercetătoarea Oana Boc vine cu o completare referitoare la imaginarul artistic: „În poezie, cuvintele limbii există ca *obiecte poetice*, ca imagini esențiale ale lumii create prin intermediul lor și dincolo de ele [7p.230]. Simbioza se regăsește în mod clar în poezia sa, unde adesea limbajul științific este transfigurat poetic. Un exemplu elocvent este poezia *Formula iubirii*, în care iubirea, un sentiment abstract, profund uman este exprimată prin concepte chimice:

*Iubirea are o formulă simplă:  
Un atom de dor și un ion de tăcere  
Și o legătură de suflet.  
(Formula iubirii)*

Această imagine nu banalizează sentimentul, ci îl elevă prin știință. Termeni precum *atom*, *ion* sau *legătură covalentă* devin metafore, capabile să exprime intensitatea și complexitatea unei trăiri profunde, astfel că: „Proiecțiile trăirilor interioare ale eului liric devin din ce în ce mai palpabile sub aspect compozițional din perspectiva binomului estetic - fond-formă” [8, p.104], în acest mod, Vatamanu demonstrează că știința nu este lipsită de poezie, iar poezia poate fi întărită prin exactitatea științei. Este o dovadă a faptului că limbajele diferite pot comunica, că între sensibilitate și rațiune nu există un conflict, ci un potențial de colaborare fertilă. Într-o societate în care compartimentarea disciplinară este adesea rigidă, Ion Vatamanu rămâne un exemplu viu de interdisciplinaritate creativă. El ne învață că omul complet nu este cel care alege un singur drum, ci acela care reușește să se exprime prin toate formele de cunoaștere pe care le are la dispoziție.

## REZULTATE ȘI DISCUȚII

Din mărturisirile colegului Tudor Lupașcu desprindem următoarea secvență destul de sinceră care anulează din start orice urmă de îndoială: „Se întâmpla ca seara târziu, după orele de program, Ion Vatamanu ne invita în biroul său, și noi, chimiștii, eram primii ascultători- cititori ai poeziilor Domniei sale, de pe care încă cerneala nu reușea să se usuce” [5, p.287]. În cheia imaginii vii despre cum se naște poezia din laborator și cum un om de știință poate transforma chiar și spațiul rece al cercetării într-un loc al inspirației lirice. În persoana lui Ion Vatamanu, granița dintre știință și artă devine fluidă, iar cercetarea științifică se îmbogățește cu profunzimea și frumusețea poeziei, așa cum permit să observăm următoarele versuri:

*Slujitori pe la formule, magice ființe.  
Voi, stăpâni materiali, vă salut substanța.  
Parc-aș vrea să m-auziți: am găsit valența,  
Ce-a compus structura mea, verbul și viața.  
(Colegilor chimiști)*

Termenii: *formule*, *valența* și *structura* sunt preluați din lexicul științific, însă în contextul liric capătă sensuri simbolice. *Slujitori pe la formule și magice ființe* desemnează elementele chimice sau particulele fundamentale, cărora li se atribuie o aură sacră, sugerând misterul ordinii universale. *Substanța*, în accepțiunea sa materială, este salutată cu reverență, indicând recunoașterea faptului că însăși existența umană este rezultatul legilor materiei. Descoperirea *valenței* are o funcție dublă: pe de o parte, desemnează conexiunile chimice care permit constituirea materiei; pe de altă parte, devine o metaforă pentru legăturile esențiale care fundamentează identitatea eului liric.

Colegul de breaslă, Dumitru Batâr constată cu fermitate: „ Ion Vatamanu pune la baza construcțiilor sale poetice imaginea o temelie conceptuală teoretică sigură și consistentă. Intuiția se asocia, în tot ce a scris poetul și savantul, cu o riguroasă disciplină a reflecției” [6, p.297]. În construcțiile sale lirice, poetul nu se abandonează pur și simplu intuiției sau emoției spontane, ci fundamentează actul creativ pe o temelie conceptuală teoretică sigură și consistentă. Această *temelie* poate fi înțeleasă drept acumularea sa de cunoștințe științifice, filosofice și culturale, care structurează imaginarul său poetic și îi oferă o coerență interioară.

Autoarea studiului *Eseu despre tipologia eului liric* se pronunță asupra eului vatamanian pe care îl observă ca fiind: „ inteligent, rafinat, ce înclină să elimine afectul în favoarea intelectului, să realizeze actul de gândire ca travaliu poetic” [9, p.77]. Evident, poetul-savant practică o poezie intelectualizată, dar nu lipsită de sensibilitate, în care metafora nu e doar ornament, ci instrument de meditație asupra existenței potrivit secvenței poetice:

*Să mă-mpart din ce-am găsit, ca să știți și voi,  
Cum privesc material sufletul, ființa,  
Cum din frumuseți de grai, ce-l șoptesc părinții,  
Am creat substanțe noi și le scriu știința.  
(Colegilor chimiști)*

Imaginea sinestezică *frumuseți de grai, ce-l șoptesc părinții* aduce în scenă dimensiunea moștenirii culturale și lingvistice. Graiul părintesc, adică limba maternă și tradiția, este sursa primară a sensibilității poetice, din care eul liric extrage elemente pentru *a crea substanțe noi*, metaforă care desemnează atât actul poetic, cât și creația științifică propriu-zisă. Astfel, actul de *a scrie știința* devine echivalent cu un proces de sinteză creatoare, în care limbajul și cunoașterea se împletesc organic. În ansamblu, strofa sintetizează viziunea interdisciplinară a lui Ion Vatamanu, în care cercetarea științifică și actul poetic nu se exclud, ci se susțin reciproc, participând împreună la edificarea unei înțelegeri profunde a lumii.

Alexandru Burlacu, analizând mecanismele de creație de care face uz Ion Vatamanu vorbește despre faptul că: „ Ideile sugerate de poezia lui Ion Vatamanu sunt transparente: în lupta cu cenzorul său interior, ele exprimă înainte de toate dreptul de a afirma adevărul, dar în linia confruntărilor dintre cuvânt și realitate, el ajunge la poezia marcată de

ezitări programatice”[10, p.149]. În contextul specific al poeziei sale, *cenzorul interior* nu se rezumă la limitările exterioare impuse de contexte politice sau sociale, ci reflectă o instanță critică lăuntrică, un control estetic și etic prin care poetul își temperează exprimarea, păstrând echilibrul dintre sinceritate și prudență.

Această poezie a lucidității și echilibrului exprimă o atitudine epistemologică specifică autorului, care, fiind el însuși savant, înțelege atât valoarea cunoașterii, cât și limitele sale. În această viziune, adevărul nu este un dat static, ci un proces de permanentă căutare și rafinare. Poezia devine astfel o formă de dialog cu lumea, o tentativă de a aproxima realitatea prin cuvânt, în pofida imposibilității de a o epuiza în totalitate, după cum sugerează versurile:

*O știință nouă azi, cea mai nouă poate,  
Că-s puțini savanții ei sau îmi pare mie,  
Dar eu cred în steaua ei, când privesc lăuntric,-  
O chimie-ntr-adevăr sau... poate-o alchimie...  
(Colegilor chimiști)*

În această dublă ipostază: de chimist și poet, Vatamanu se înscrie într-o categorie aparte de creatori care trăiesc permanent la granița fertilă dintre două lumi: lumea legilor naturii și lumea sensibilității umane. Astfel, strofa respectivă surprinde doar un detaliu biografic, ci devine el însuși o mărturie estetică despre modul în care spiritul creator își găsește echilibrul între rigoare și visare, între experiment și inspirație, între știință și poezie.

Constatarea „Lirica vatamaniană poartă semnul originalității grație armoniei compoziționale cu care este dozat fiecare vers” [11, p.282 ] permite identificarea unuia dintre mecanismele interne definitorii ale creației poetice scriitorului investigat: articularea echilibrată a structurilor poetice în vederea configurării unui univers liric coerent, personal și recognoscibil. Pe măsura aprofundării în procesul de comprehensiune și receptare a textelor literare, devine tot mai certă afirmația cercetătoarei Diana Dementieva: „De fiecare dată când lectorul recitește un text desprinde alte sensuri decât cele sesizate anterior”[12, p.78], galeria de semnificații textuale variază în funcție de individualitatea fiecărui cititor, mai exact de posibilitățile de lărgire a orizontului cultural, segregate prin filiera matricei irituale care fundamentează integritatea lectorului ca personalitate.

## CONCLUZII

Activitatea științifică și literară a lui Ion Vatamanu relevă un model exemplar de complementaritate între cercetarea chimică și creația poetică. Rezultatele obținute în domeniul chimiei, caracterizate prin rigoare, inovație și aplicabilitate practică, au constituit un fundament care a stimulat permanent deschiderea sa către explorarea unor noi forme de expresie în poezie.

În plan estetic, Vatamanu se afirmă ca un poet inovator, preocupat de reînnoirea limbajului poetic prin rafinarea mijloacelor de expresie, prin elaborarea unor imagini originale și prin configurarea unor structuri poetice coerente și expresive.

Această dublă orientare, științifică și artistică, a fost recunoscută și apreciată de colegii săi din mediul academic chimic, care au remarcat în creațiile sale lirice un alt plan al aceleiași vocații de cercetare și de descoperire a sensurilor profunde ale realității. În ansamblu, demersul său reflectă o sinteză organică între raționalitatea științifică și sensibilitatea artistică, ilustrând potențialul fertil al dialogului interdisciplinar, potențator de imagini literar-artistice variate.

## REFERINȚE:

1. FONARI, V. *Mitologie*. Chișinău: Lexon-Prim, 2024. 147p. ISBN 978-9975-173-11-7.
2. CĂTANĂ, V. Frunza- de la simbol la obiect estetic în creația lui Ion Vatamanu. În: *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare. Științe umanistice*. Chișinău: CEP USM, p.53-58. ISBN 978-9975-159-16-6.
3. FILIMON, V. *Poetica imaginarului românesc*. București: Editura Grai și suflet – Cultura Națională, 1999.260p. ISBN 973-9232-47-7.
4. GRATI, A. *Opera literară ca dialog și relație. Noi modele critice: dialogica, imagologia, sociocritica, critica orientată către cititor, ergocritica*. Chișinău: Știința, 2021. 492p. ISBN 978-9975-85-322-4.
5. LUPAȘCU, T. Ion Vatamanu- un chimist de certă valoare. În: *Ion Vatamanu: scriitor al existenței*. Coord. Vitalie Răileanu, București: Detectiv Literar, 2017. pp.285-287. ISBN 978-606-8697-54-3.
6. BATÂR, D. Evocare. În: *Ion Vatamanu: scriitor al existenței*. Coord. Vitalie Răileanu, București: Detectiv Literar, 2017. pp.291-300. ISBN 978-606-8697-54-3.
7. BOC, O. Metafora și instituirea sensului poetic. O privire dinspre și înspre Blaga. În: *Quaestiones Romanicae. Interferențe și contraste în România*. Timișoara: Szeged Jatepress, 2020. Vol VIII, p. 226-235. ISSN 2457- 8436.
8. CĂTANĂ, V. Proiecții etico-estetice ale imaginii artistice în lirica lui Ion Vatamanu. În: *Patrimoniul cultural de ieri - implicații în dezvoltarea societății de mâine*. conf. intern. 11-12 februarie 2025, Iași- Chișinău-Lviv: Liliana Condricova, p. 104.
9. USATĂI, Ludmila. *Eseu despre tipologia eului liric*. Chișinău: Grafema Libris, 2008.175p. ISBN 978-9975-52-035-3.
10. BURLACU, A. Alchimia verbului. În: *Proba esteticului. Neomoderniști basarabeni*. Chișinău: Gunivas, 2020. 408 p. ISBN 978-9975-3460-4-7.
11. CĂTANĂ, Vera. Motivul orfic generator de atitudine estetică în poezia lui Ion Vatamanu. În: *Colocviu internațional de științe ale limbajului Eugeniu Coșeriu Centenar*. Chișinău: CEP USM 2021. 372 p. ISBN 978-9975-158-66-4. pp.279-283.
12. DEMENTIEVA, Diana. *Caleidoscopul lecturii: Principalele direcții ale teoriei lecturii din secolul al XX-lea*. Chișinău: S.N., 2021. 222p. ISBN 978-9975-46-551-9.68.